

Drogy a společnost, přednáška 5: **Režimy kontroly drog**

Mgr. Jan Morávek, Ph.D.

Institut sociologických studií FSV UK Praha

Praha 30. 10. 2013

Výchozí otázky

- Jaké má vláda možnosti regulovat užívání drog ve společnosti a jaké jsou jejich výhody a nevýhody?
- Proč je těžké uplatňovat ideální a racionální drogovou politiku?
- Jak si vybrat, když žádná z alternativ drogové politiky pořádně nefunguje?

Hlavní poselství přednášky

- Drogová politika je jednou z determinant užívání drog ve společnosti.
- Každý regulační režim má vedle zamýšlených důsledků i důsledky nezamýšlené.
- Vzniká v souhře kulturních, politických, administrativních a ekonomických faktorů
- Je vždy uměním možného → realistické cíle

Osnova přednášky

1. Škála regulačních režimů
2. Vztah mezi regulačním režimem a přístupy k prevenci, léčbě a trestu
3. Mezera mezi formulovanou politikou a implementací
4. Kritéria hodnocení drogové politiky:
logika *Total Harm*

*Jaké má vláda možnosti regulovat
užívání drog ve společnosti?*

Jaké jsou jejich výhody a nevýhody?

Škála regulačních režimů

Prohibice

Dekriminalizace

Legalizace

- laissez faire,
- omezená distribuce,
- drogy na předpis (medikalizace)

Zdroj: Faupel, Horowitz a Weaver 2004 (kapitola 11).

Prohibice

Definice

- režim drogové politiky, ve kterém jsou výroba, pěstování, distribuce a/nebo držení některých drog trestným činem

Prohibice

Příklady prohibičních režimů

- konopí či heroin v Polsku nebo na Slovensku
- alkohol v USA 20. let

Prohibice

Výhody

- Nižší prevalence a užívané množství*
- Nižší počet závislých*
- Menší zdravotní škody*
- Podpora hodnot strízlivosti, strídmosti a sebekontroly

** Nepanuje shoda na skutečném rozsahu tohoto snížení.*

Prohibice

Nevýhody

- Veřejné zdraví (čistota drog, infekce)
- Nemožnost výchovy k užívání drog
- Vysoké státní výdaje
- Kriminalita
- Korupce
- Omezení svobod

Versage

Datum výskytu:	2002-09-01	Průměr:	8.06 mm
Místo výskytu:	Praha	Délka:	
Váha:	289.80 mg	Výška:	4.20 mm
Složení [mg]:		Složení [%]:	
	6.96mgMDMA laktóza		2.4 %MDMA laktóza
Reakce Marquis:	30s fial-hněd		
Reakce Mecke:	netestováno		
Poznámky:			

Dekriminalizace

Definice

- režim drogové politiky, který neuplatňuje trestní sankce u některých aktivit, zpravidla držení malého množství drogy
- zpravidla koexistuje s prohibicí
- dekriminalizované jednání obvykle zůstává protiprávní (správní delikt)

Dekriminalizace

Příklady režimů dekriminlizace

Prodej alkoholu nad 20 % v ČR, září 2012

- pokuta do 3 milionů Kč

Prodej (předávání) tabáku/alkoholu mladistvým v ČR

- pokuta do 500 tis. (30 tis.)

Prodej konopí v coffee
shopech v Nizozemsku

- do 5 g na transakci,
pouze dospělým
občanům

Dekriminalizace

Pěstování/držení konopí pro vlastní potřebu v ČR

- pěstování do 5 rostlin, držení do 15 g sušiny, pokuta do 15 tis. Kč, nelze beztrestně sklídit větší než malé množství

Dekriminalizace

Výhody

- větší veřejná podpora, zvláště u marihuany
- nevysílá špatný signál, že „*drogy jsou OK*“
- snižuje právní rizika pro uživatele
- zachovává tresty pro výrobce a obchodníky

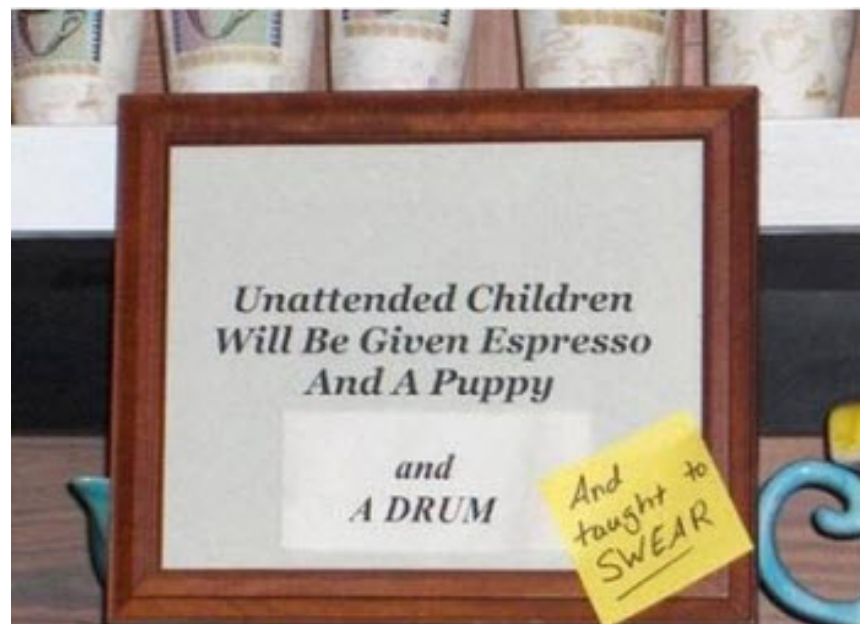
Nevýhody

- neexistence kontroly kvality
- zločinnost a korupce
- malé úspory pro stát

Legalizace I.: Laissez faire

Definice

- režim drogové politiky bez omezení prodeje a dostupnosti drog, popř. s výjimečnými restrikcemi pro děti

Legalizace I.: Laissez faire

Příklady režimů laissez faire

- Kofein
- Rozpouštědla
- Tabák v prodejních automatech

Legalizace II.: Omezená distribuce

Definice

- režim drogové politiky s určitými omezeními prodeje a dostupnosti jinak legálních drog

Legalizace II.: Omezená distribuce

Příklady režimů omezené distribuce

- Alkohol v Norsku či Oklahomě (USA) – státní monopol na prodej, pouze pultový prodej, omezené množství na osobu, pouze na objednávku, zavřeno v noci...
- Alkohol v ČR – zákaz prodeje mladistvým, na akcích pro mladistvé, osobám podnapilým, ve školách...

Legalizace I a II.: výhody a nevýhody

Výhody

- Prostředky přesunuté z represe na prevenci a léčbu jsou využity efektivněji
- Morální přínosy: menší korupce, odstranění dvojího metru, odstranění paradoxu minimalizace škod, rozšíření svobody
- Veřejné zdraví: kontrola kvality drog, větší prostor pro léčbu a minimalizaci škod

Legalizace I a II.: výhody a nevýhody

Nevýhody

- Růst prevalence a užívaného množství*
- Růst závislosti*
- Politické náklady nepopulárního opatření
- Morální kapitulace: „*drogy jsou OK*“

** Nepanuje shoda na skutečném rozsahu tohoto růstu.*

Legalizace III.: Drogy na předpis

Definice drog na předpis (medikalizace):

Režim drogové politiky umožňující legální distribuci drog/léků buď

- 1) osobám s takovými poruchami zdraví, kterým by tyto drogy/léky zdravotně prospěly, nebo
- 2) závislým za účelem zdravotní či sociální rehabilitace a/nebo odstranění abstinenčních příznaků.

Legalizace III.: Drogy na předpis

Příklady medikalizačních režimů:

a) Lékařská péče nesouvisející se závislostí

- Sedativa (úzkost, deprese...)
- Konopí (roztroušená skleróza vs. nechutenství, stres...)
- Morfin (bolest)
- Ritalin (ADHD), Adipex (nadváha)

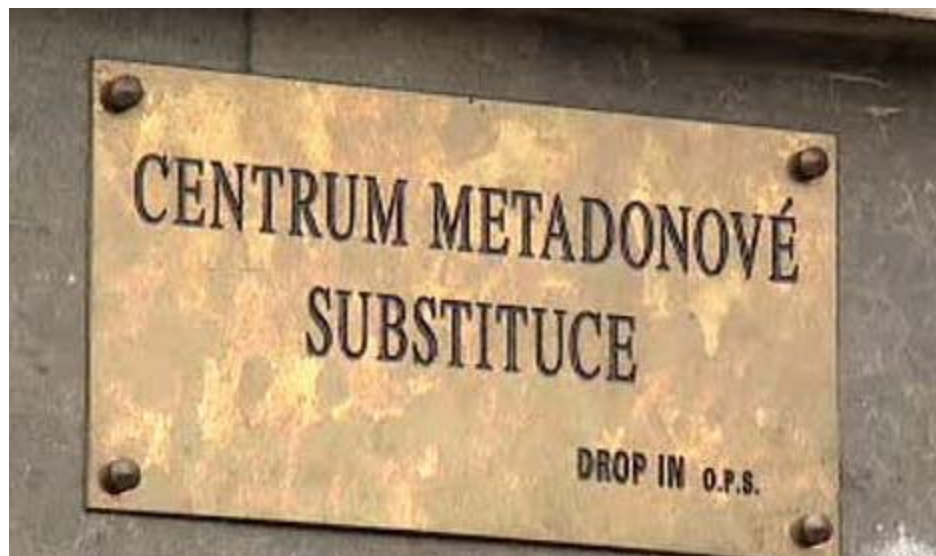

Historické příklady: *metamfetamin* (nadváha), *kokain* (lokální anestezie), *extáze/MDMA* (manželská terapie), *LSD* (psychoterapie), *alkohol* (nechutenství, hypertenze...)

Legalizace III.: Drogy na předpis

b) Udržovací léčba pro závislé

- Metadon, Subutex – pro závislé na heroinu
- Heroin – kontroverzní ze symbolických důvodů, ale dlouhodobě zdravotně udržitelný
- Alkohol a stimulancia – kontroverzní pro vedlejší účinky, dlouhodobě zdravotně neudržitelné
- Sedativa, hypnotika

Legalizace III.: Drogy na předpis

Výhody

- účinná léčba řady chorob
- lepší výběr mezi medikamenty
- odchod závislých z černého trhu
- zdravotní a sociální rehabilitace závislých

Nevýhody

- zneužívání pro jiné účely
- léková závislost
- černý trh s léky

Proč je těžké uplatňovat ideální a racionální drogovou politiku?

Mezera mezi formulovanou politikou a implementací

- **0,8–1,1 milionu** osob ve věkové skupině 15–64 let v ČR užije alespoň jednou ročně nelegální drogu, ale ročně je zjištěno jen cca **1000 přestupků** přechovávání malého množství drogy pro vlastní potřebu
- **25 %** šestnáctiletých v ČR **pravidelně kouří tabák**, ač by si ho neměli mít jak koupit
- několik let po uvedení do lékáren v ČR začal **Subutex** vytlačovat heroin z černého trhu

Zdroje: Csémy, Chomynová a Sadílek 2009; Mravčík a kol. 2010 ; vlastní výpočet dle statistiky obyvatelstva ČR.

Vztah mezi regulačním režimem a přístupy k prevenci, léčbě a trestu

Prohibice → norma abstinence

- prevence: „řekni ne drogám“
- léčba: abstinence pro „vyléčitelné“, udržovací pro ostatní
- trestání a náprava uživatelů obecně

Vztah mezi regulačním režimem a přístupy k prevenci, léčbě a trestu

**Legalizace → norma
(ne)kontrolovaného užívání**

- prevence: „pít s mírou“, „pít zodpovědně“
- léčba: volba mezi kontrolovaným pitím a abstinencí
- trestání a náprava nezřízených uživatelů

Paradox minimalizace škod

- Přístup minimalizace škod (harm reduction, HR) nepožaduje po uživatelích drog abstinenci, ale nabízí jim možnosti snižování škod souvisejících s užíváním
- Bývá legitimizován přínosy pro širší společnost
- HR v drogové prevenci: informování o účincích drog, výchova ke kontrolovanému pití/užívání

Paradox minimalizace škod

- HR v péči o závislé: výměna jehel, léčba souvisejících chorob, udržovací léčba
- Narušuje normu abstinence, „vysílá špatný signál“, místo trestu skýtá uživatelům „bezpečný přístav“

Mezera mezi formulovanou politikou a implementací

Proč je těžké uplatňovat ideální a racionální drogovou politiku? Manévrovací prostor tvůrců drogové politiky omezují faktory:

- kulturní,
- politické,
- administrativní a
- ekonomické.

Mezera mezi formulovanou politikou a implementací

Kulturní faktory: Široce vyznávané hodnoty společnosti volného času a hojnosti; postoje veřejnosti k užívání drog (léků, tabáku, alkoholu); „epidemie“ módních drog.

„Velkým nepřítelem prohibice jsou hodnoty konzumní společnosti, a zejména příznivé postoje k užívání legálních drog“

Mezera mezi formulovanou politikou a implementací

Politické faktory: drogy jako politikum (politika obětního beránka, morální podnikání).

„Velkou nevýhodou legalizace je, že její tvůrci půjdou proti veřejnému mínění“

Mezera mezi formulovanou politikou a implementací

Administrativní faktory: roztržičnost rozhodování a implementace v drogové politice

- V RVKPP zasedají premiér, 7 ministrů a 5 dalších zástupců.
- Akční plán realizace Národní strategie ukládá úkoly 25 typům subjektů.
- Ty mají různé profesní optiky, zájmy, hodnoty a cíle

Zdroj: Akční plán 2011; Členové Rady 2011.

Mezera mezi formulovanou politikou a implementací

Ekonomické faktory: zemědělství v rozvojových zemích; alkoholový, tabákový a farmaceutický průmysl.

„Velkým rizikem legalizace je, že se nově povolených drog zmocní silné hospodářské zájmy“

• NAFUKOVACÍ ATRAKCE PRO DĚTI
Dodala společnost M&M REALITY HOLDING, a.s.

• Nebudou chybět pivní stánky BUDĚJOVICKÉHO BUDVARU

• STÁNEK ŘEKNI NE DROGÁM – ŘEKNI ANO ŽIVOTU
Sdružení již 10 let vzdělává po celé České republice děti a mládež, přináší snížení drogové negramotnosti. Svou publikační a vzdělávací činností umožňuje dětem učinit INFORMOVANÉ rozhodnutí drogy nebrat.

Normalizační teze

- extrémně vysoká dostupnost konopí;
- stabilně vysoké počty experimentátorů a pravidelných uživatelů konopí;
- tolerantní postoje neuživatelů konopí vůči jeho uživatelům;
- převážně pozitivní portrét marihuany v masových médiích
- změna rétoriky i praxe drogové politiky (de-démonizace a dekriminalizace)

Postulovaná normalizace užívání konopí ve společnosti narušuje účinnost i legitimitu prohibice.

Zdroj: Morávek 2010.

*Jak si vybrat, když žádná
z alternativ drogové
politiky pořádně nefunguje?*

Minimalizace škod jako kritérium hodnocení drogových politik

- Minimalizace škod obecně mění cíl drogové politiky z *eliminace* či jen *redukce užívání* drog (což je současným cílem drogových politik) na *snížení škod* způsobovaných jak užíváním drog, tak drogovými politikami.

Zdroj: Faupel, Horowitz a Weaver 2004 (kapitola 11).

Logika Total Harm

Jak můžeme jednotlivé režimy drogové politiky porovnávat mezi sebou?

- Logika Total Harm upozorňuje na všechny známé dimenze a původce „drogového problému“, všechny skupiny poškozených
- má překonat propast mezi partikulárními definicemi škod v drogové politice

Zdroj: MacCoun a Reuter 2001

Logika Total Harm

$$\mathbf{TH} = \mathbf{P} \times \mathbf{MH}$$

Celkové škody


```
graph TD; TH[TH] --- P[P]; TH --- MH[MH]; P --- P_label[prevalence]; MH --- MH_label[mikro škody]; MH_label --- I[intenzita užívání]; MH_label --- D[škodlivost dávky]; Celkové[Celkové škody] --> TH;
```

prevalence

mikro škody

intenzita užívání

škodlivost dávky

Logika Total Harm

Zdroj škody

- užívání drog
- nelegální status drog
- vynucování práva (policie, justice, vězeňství)

Logika Total Harm

Poškozené strany

- uživatelé,
- prodejci drog,
- blízcí uživatelů,
- zaměstnavatelé,
- sousedé,
- společnost

Logika Total Harm

Taxonomie škod

- zdraví,
- sociální a ekonomické fungování,
- bezpečnost a veřejný pořádek,
- trestní spravedlnost

Logika Total Harm: Kategorie zdraví

Health

Public health care costs (drug treatment, other)
Private health care costs (drug treatment, other)
Suffering due to physical illness (acute, chronic)
Suffering due to mental illness (acute, chronic)
Addiction
Effects of maternal use on infants
HIV/other disease transmission
Prevention of quality control
Inhibition of voluntary pursuit of treatment
Restriction on medicinal uses of drug

Logika Total Harm: Kategorie sociálního a ekonomického fungování

Social and economic functioning

Reduced performance, school
Reduced performance, workplace
Poor parenting, child abuse
Influence on others' using
Harm to self-esteem associated with use
Harm to reputation associated with use
Harm to employability associated with use
Accruing criminal experience
Acquaintance with criminal networks
Elevated dollar price of substance
Infringement on personal liberty
Prevention/restriction of benefits of use

Logika Total Harm: Kategorie bezpečnosti a veřejného pořádku

**Safety and
public
order**

**Accident victimization (work, road, etc.)
Property/acquisitive crime victimization
Violence, psychopharmacological
Violence, economic compulsive
Violence, systemic (associated with markets)
Fear, restricted mobility
Sense of public disorder and disarray
Reduced property values near markets
Observably widespread violation of law**

**Criminal
justice**

Increased police costs

Increased court costs

Increased incarceration costs

Preempting of scarce jail/prison space

Court congestion and delay

Police invasion of personal privacy

Corruption of legal authorities

Demoralization of legal authorities

Violation of the law

Devaluation of arrest as moral sanction

Interference in source countries

Strained international relations

Fines

Time and income lost (in court, in prison)

Legal expenses

Stigma of criminal record, prison record

Fear of apprehension

Děkuji Vám za pozornost.

Mgr. Jan Morávek, Ph.D.

Institut sociologických studií FSV UK

jan.moravek [at] gmail.com

<http://www.jan-moravek.cz>

Web kurzu: <http://nekola.verejna-politika.cz/vyuka/drogy-a-spolecnost/>

Použitá literatura

- *Akční plán realizace Národní strategie protidrogové politiky na období 2010 až 2012*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2011.
- *Členové Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2011. Dostupné online: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/rada/default.htm>.
- Csémy, L., Chomynová, P., Sadílek, P. 2009. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) - Výsledky průzkumu v České republice v roce 2007*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Faupel, C. E., Horowitz, A. M. a Weaver, G. 2004. *The Sociology of American Drug Use*. New York: McGraw-Hill.
- MacCoun, R., Reuter, P. 2001. *Drug War Heresies: Learning from Other Vices, Times, and Places*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morávek, J. 2010. *Čeští šestnáctiletí udávají nejvyšší míru užívání drog v Evropě. Jak to můžeme vysvětlit?* Pracovní text. Dostupné online: <http://www.jan-moravek.cz/?p=532>.
- Mravčík, V., Pešek, R., Horáková, M., Nečas, V., Škařupová, K., Šťastná, L., Škrdlantová, E., Kiššová, L., Běláčková, V., Fidesová, H., Nechanská, B., Vopravil, J., Kalina, K., Gabrhelík, R., Záborský, T. 2010. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2009*. Praha: Úřad vlády České republiky.

Zdroje obrázků

- prohibice I - Národní protidrogová centrála PČR
<<http://www.policie.cz/fotogalerie/operace-sen.aspx>>
- prohibice II – Testování tablet extáze, Ústav farmakologie 3. LF UK
<<http://old.lf3.cuni.cz/drogy/database/index.php>>
- dekriminlizace I - Ihned.cz <<http://zpravy.ihned.cz/c1-57498350-prohibice-zive-vyrobci-alkoholu-protestuji-restaurace-prijdou-denno-o-asi-200-milionu>>
- dekriminlizace II – The Score <<http://www.thescore.ie/dutch-city-maastricht-bans-foreign-tourists-from-cannabis-coffee-shops-242404-Oct2011/>>
- dekriminlizace III – million marihuana march 2012 - Česká televize
- laissez-faire – The Feminist Librarian <<http://annajcook.blogspot.cz/2010/06/espresso-and-puppy-consequences-of-free.html>>
- legalizace – omezená distribuce – Wikimedia Commons
<http://en.wikipedia.org/wiki/Alcoholic_beverage>

Zdroje obrázků

- legalizace – drogy na předpis I – Toke of the Town
- <http://www.tokeofthetown.com/2012/03/to_be_a_medical_marijuana_patient_or_not_to_be_tha.php>
- legalizace – drogy na předpis II – Česká televize
<<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/130057-praha-1-nechce-metadonove-centrum-ve-smeckach>>
- Vztah mezi regulačním režimem... I – Řekni ne drogám – <www.rekninedrogam.cz>
- Vztah mezi regulačním režimem... II – Brisbane Blog <<http://brisbaneblog.info/2010/03/>>
- Paradox minimalizace I – The Christian Diarist <<http://christiandiarist.com/page/2/>>
- Paradox minimalizace II – Ibiblio, the Public's Library and Digital Archive
<<http://www.ibiblio.org/riverat/archiving/VE98/indexing.htm>>